واقعه

دوئل آوینی و حاتمی بر سر مادر

۲۳ مرداد زادروز علی حاتمی کارگردان فقید سینماست

علی حاتمی در سال ۱۳۶۸ فیلم «مادر» را ساخت. یعنی دقیقا دو سال پیش از آن‌که شاهکارش «دلشدگان» را در سال ۱۳۷۰ بسازد. «مادر»، ماجرای روزهای پایانی عمر مادری پیر است که در خانه سالمندان به‌سر می‌برد. او که بعد از سال‌ها تلاش و تحمل مشکلات بسیار و بزرگ‌کردن فرزندانش اکنون در آستانه مرگ قرار گرفته‌است، از فرزندانش می‌خواهد که او را به خانه قدیمی‌شان ببرند و خود نیز در این روزهای پایانی در آنجا جمع شوند.

شهید سیدمرتضی آوینی در سال‌های ابتدایی دهه ۷۰ و درست زمانی که «مادر» روی پرده رفته‌بود، قلمش به نقد رفت و نکاتی را درباره حاتمی گفت که شاید برای طرفدارانش چندان خوشایند نبود. آوینی چنین نوشته بود: «باید منتظر باشیم که همه، روزی به زج زدن بیفتند. باز هم آقای علی حاتمی و دلمشغولی‌های خسته‌کننده‌اش؛ دلبستگی‌اش به عهد قجر و آت و آشغال‌های صندوقخانه‌های متروک و آدم‌هایی نیست‌آبادی، اما با بزك و دیالوگ‌های پرتکلف و حکاکی‌شده‌ای که حتی برای رعایت جناس و قافیه، کج‌ومعوج شده‌اند، آن هم از دهان تیپ‌های تصنعی که این کلمات در دهان‌شان زیادی می‌کند... این کلمات در دهان همه زیادی می‌کند و من نمی‌دانم که اصلا این طرز نوشتن و حرف‌زدن اگر به درد سینما و تئاتر نخورد، به چه درد دیگری ممکن است بخورد!

باز هم داستان به نحوی به همان روزگار نه‌چندان دوری بازمی‌گردد که تهران قدیم در سرازیری مست فرنگی شدن افتاده‌بود؛ اول آدم‌ها و بعد اشیا... عهد قجر آخرین دوره اضمحلال تاریخی این قوم است پیش از سلطه تمام‌عیار شیطان‌پیر... و نمی‌دانم آن آشی که در سفارت انگلیس پخته بودند چه معجونی بود که همه را «آشخور» کرد، غیر از روزه‌دارها را! کفر فرنگی مثل آسفالت سیاه داشت همه کرت‌ها و مزارع سرسبز را می‌پوشاند تا راه اتومبیل را هموار کند و از آن بدتر، آدم‌ها را بگو که هفتاد و دو رنگ شهر فرنگ آن‌قدر در خط‌وخال کراواتی که گریبانگیرشان شده‌بود غرق شده‌بودند که سر ریسمان را نمی‌دیدند که در دست کیست! دلبستگی به این دوره چه معنایی می‌تواند داشته باشد؟»

آوینی در ادامه به حاتمی می‌گوید که شما با فرهنگ و فضایی که با فرهنگ و سنت ما سروکار دارد کلیشه‌ای برخورد کردی درحالی‌که ما در همان حوض خانه نیز وضو گرفتیم و در همان حیاط و ایوان نماز خواندیم و آنها را می‌شناسیم. این تم شما توریستی است و برخاسته از حقیقت فرهنگ و سنت ایرانی نیست.

قهرمانان هم ماسک می‌زنند

خانه طراحان انقلاب اسلامی ۲ پویش برای ترویج استفاده از ماسک راه انداخته که در یکی از آنها بازیگران روی پوستر فیلم‌ها ماسک زده‌اند

خانه طراحان انقلاب اسلامی به چهره قهرمان‌های سینمایی ماسک زده است

۱۰

در آستانه روز مباهله، با نگاهی به تاریخ شعر فارسی و عربی مفهوم مباهله را در ادبیات منظوم بررسی کرده‌ایم

این پنج، هر یکی به جهانی برابرند

پیمان طالبی
ادبیات و هنر

واقعه مباهله، یکی از رویدادهای درخشان در صدر اسلام است که می‌توان آن را مایه مباهات مسلمانان. و به‌ویژه شیعیان. دانست. واژه مباهله در اصطلاح به این معناست افرادی که در موضوع مذهبی مهمی اختلاف نظر دارند، در یک جا گرد هم می‌آیند و از خدا می‌خواهند دروغگو را رسوا سازد و مجازات کند. ادبیات بستری است که در آن احساسات و عواطف آدمی به تصویر کشیده می‌شود و گاه مولف از این هم فراتر می‌رود و تفکرات خود را در قالب واژگانی هنرمندانه به مخاطب ارائه می‌کند. از این رو مباهله و مفهوم اسلامی و تاریخی آن در تاریخ ادبیات از مباحثی محسوب می‌شود که اگرچه کم اما از زاویه درستی به آن پرداخته شده‌است. مباهله در ادبیات همواره یک مفهوم عمیق تاویل‌پذیر را به ذهن نویسندگان و شاعران متبادر کرده و تلاش بر این بوده که از این اتفاق ظاهری، مفاهیم عمیق اعتقادی استخراج شود و از همین رو آیه نازل‌شده در روز مباهله نیز به گونه‌های مختلف تفسیر شده‌است. در این گزارش تلاش کرده‌ایم گوشه‌هایی از تاریخ شعر فارسی و عربی را که در آنها به مفهوم مباهله پرداخته شده‌است از نظر بگذرانیم و در این بررسی نیم‌نگاهی نیز به شعر آیینی امروز داشته باشیم.

اصل واقعه

رسم مباهله در میان اقوام و ادیان مختلف وجود داشت. و آن زمانی بود که تعصب و حق‌ناپذیری راه را بر استدلال می‌بست. آنگاه دو طرف، گفت‌وگو را کنار می‌گذاشتند و دست به دعا برمی‌داشتند و از خدا می‌خواستند تا دروغگو را رسوا سازد و عذابش را بر او نازل نماید. در سال نهم هجری، پیامبر نامه‌ای به اُسقُف نجران، «ابوحارثه» نوشتند و در آن نامه، ساکنان نجران را به آیین اسلام دعوت کردند. اسقف نجران گروهی را به‌عنوان نمایندگان نجران، به مدینه فرستاد تا از نزدیک با رسول خدا(ص) دیدار کنند. پیامبر، در مذاکره‌ای آنان را به دین اسلام دعوت کرد؛ اما آنها بر اعتقاد خود اصرار ورزیدند. در این هنگام، آیه مباهله نازل شد و خداوند در آیه ۶۱ سوره آل‌عمران به پیامبر(ص) دستور داد که با مسیحیان به مباهله برخیزد.

روز ۲۴ ذی‌الحجه و بیرون شهر مدینه برای مباهله تعیین شد. در ساعت تعیین‌شده، اسقف اعظم نجران، ابوحارثه، به همراه ۳۰۰ تن با سازوبرگ و دهل و صلیب در محل حاضر شدند؛ ناگاه دیدند که رسول خدا(ص)، به همراه فرزندانش حسن(ع) و حسین(ع) و علی(ع) و زهرا(س) در محل مباهله حاضر شده‌است. مسیحیان هنگامی که این صحنه را مشاهده کردند، سخت به وحشت افتادند و از این‌که پیامبر(ص) عزیزترین و نزدیک‌ترین کسان خود را به میدان مباهله آورده‌بود، دریافتند که او نسبت به ادعای خود ایمان راسخ دارد؛ زیرا در غیر این صورت، عزیزان خود را در معرض خطر آسمانی قرار نمی‌داد. بنابراین از اقدام به مباهله خودداری کردند و حاضر به مصالحه شدند.

«فَمَنْ حآجَّکَ فیهِ مِنْ بَعْدِ ما جآءَکَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعالَوْا نَدْعُ أَبْنآءَنا وَ أَبْنآءَکُمْ وَ نِسآءَنا وَ نِسآءَکُمْ وَ أَنْفُسَنا وَ أَنْفُسَکُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللّهِ عَلَی الْکاذِبین»؛ پس هرکس با تو درباره او (عیسی) پس از دانشی که بر تو آمده ستیز کند، پس بگو: بیایید فرزندان ما و فرزندان شما و زنان ما و زنان شما و جان‌های ما و جان‌های شما را بخوانیم سپس مباهله (دعا و زاری) کنیم و لعنت خدا را بر دروغگویان قرار بدهیم.

روز واقعه دیدند که رسول خدا(ص) همراه با چهار نفر دیگر به میعادگاه می‌آیند. فاطمه(س) آمد تا تأویل «نِسآءَنا» باشد. حسن و حسین(ع) آمدند تا مظهر «أَبْنآءَنا» باشند و علی(ع) آمد تا جان پیامبر(ص) و مظهر «أَنْفُسَنا» باشد.

اسقف نجران با دیدن چهره نورانی پاکان روزگار پاپس کشید و گفت: «چهره‌هایی را می‌بینم که اگر از خدا بخواهند که کوه را از جای خود بکند، کوه کنده می‌شود. با آنان مباهله نکنید که هلاک می‌شوید و تا روز قیامت یک نصرانی در روی زمین پیدا نمی‌شود.»

مباهله در شعر کهن

در روزگار پیش از این کمتر پیش آمده که شاعری یک غزل یا یک قصیده را به‌طور کامل به ماجرای مباهله اختصاص دهد. غالبا شاعران در اثبات حقانیت پیامبر اکرم (ص) و امام علی (ع) در یک بیت از یک قصیده اشاره‌ای نیز به واقعه مباهله می‌کردند و از آن به‌عنوان شاهدی برای مدعای خود بهره می‌بردند؛ از جمله شاعرانی که به این شکل به واقعه مباهله در اشعارشان پرداختند، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

سید حمیری: حمیری در غدیریات خود به مباهله اشارتی دارد. ترجمه آن چنین است:

به راستی که حیدر را دوست می‌دارم و خیرخواه آنم که از پی او رود، و گریزان از آنم که روی از او برتابد.
کسی را دوست می‌دارم که ایمان به خدا آورد و حتی یک چشم بهم زدن هم هرگز شرک نورزید.
علی را، که هنگام مباهله نفس رسول مصطفی گردید، «خداوندا بر او درود بفرست»!
و در روزی که خداوند، همه فراهم‌آمدگان در زیر کساء را به پاکی ستود، او دوّمین شخص پس از پیغمبر بود.

صاحب ابن عباد: او نیز چنان حمیری در غدیریه خود به مباهله اشاره می‌کند:

گفت: رسول پاک مطهر، در مباهله که را همراه برد؟
گفتم: آن که در سفر و حضر همسنگ و همتای او بود.

همچنین در مناقب ابن شهر آشوب و مناقب خوارزمی قصیده‌ای از صاحب یاد شده که در آن سخن از مباهله رفته است: «ی صبح، به یاد بود حدیث کساء، در شرح مفاخر علی سستی مگیر که روز مباهله صبحگاهان علی در زیر «کساء» قرار گرفت.»

مناقب ابن شهرآشوب «۳» و الخطیب و الخوارزمی «۴» (ص ۲۳۳)

أبو علی البصیر: او متوفی به سال ۴۴۲ است. اشاره‌اش به مباهله در دو جای اشعارش به چشم می‌خورد:

او و زوجه‌اش فاطمه را به درگاه خدا با عظمت دید که به آبروی آنان به مباهله نصاری دست دعا برکشید، دو فرزندش در پی آنان روان بود.
پنج تن در زیر عبا جای گرفتند، مایه لطف و مرحمت، شفیع درگاه پروردگار.

در این خصوص به ذکر همین سه عنوان بسنده می‌کنیم چون مثال‌های این‌چنینی در تاریخ اشعار اسلامی بسیار است.

مباهله در شعر امروز

با ظهور انقلاب اسلامی، مفهومی به نام شعر آیینی به عنوان گونه‌ای از شعر به‌طور مشخص ابراز وجود کرد و گرچه قدمت شعر آیینی با تعریف مطرح شده به قرن‌ها پیش از انقلاب برمی‌گردد اما به نوعی بلوغ این‌گونه ادبی را در دوران پس از انقلاب می‌توان دانست. از جمله نشانه‌های این بلوغ می‌توان به پرداختن به موضوعاتی اشاره کرد که تا پیش از این کمتر در شعر فارسی مطرح می‌شدند. یکی از این مباحث موضوع مباهله است. شاعران بزرگی چون استاد غلامرضا سازگار، استاد علی انسانی و دیگران به این موضوع اقبال نشان داده‌اند و اشعار ماندگاری در این موضوع سروده‌اند.

از این جمله، تنها به ذکر ابیاتی از مربع ترکیب استاد علی انسانی بسنده می‌کنیم:

این پنج تن، تجسّم باور به داورند
عالم تمام پیکره، این پنج تن سرند
این پنج هر یکی به جهانی برابرند
گفتم برابرند! غلط بود، برترند
شوی و دو پور مادر سادات آمدند
خم‌خانه‌های پیر خرابات آمدند

این آینه که در دل او جز صفا نبود
یک لحظه از عطوفت و رحمت جدا نبود
این عبد، بنده احدی جز خدا نبود
دستور اگر نبود، به نفرین رضا نبود
قلب نبی است منزل آیات مُنزِله
آورده روشنی به چراغ مباهله

تازه خبر

به بهانه انتشار کتاب صوتی دفتر سوم مثنوی با صدای ساعد باقری

مولوی را با صدای باقری بشنوید

دیوان مثنوی معنوی، اثر بی‌نظیر و جاودانه مولانا است که حاوی ۲۶ هزار بیت است و در شش دفتر سروده شده‌است. این کتاب مجموعه شعر قطور و پرحجمی به‌شمار می‌آید و شنیدن آن کار هرکسی نیست، به‌ویژه اگر آن شخص با هدف آشنایی اولیه بخواهد سراغ این دیوان برود. درست است که این دیوان شعر از ارزش ادبی بسیار ویژه‌ای برخوردار است اما برای آغاز مطالعه آن، داشتن راهنما امری ضروری است. کتاب صوتی مثنوی معنوی، حاوی بهترین و ماندگارترین اشعار مولاناست و بهترین فرصت برای کسانی است که دوست دارند با دیوان مثنوی معنوی آشنا شوند. این شاهکار ادبی را به‌عنوان یکی از درخشان‌ترین کتب ادبیات عرفانی کهن فارسی پس از اسلام می‌شناسند. کتاب حاضر این وظیفه را برعهده گرفته تا به مخاطب در راه فهم بهتر مثنوی کمك کند و او را بیش از پیش به افکار و اندیشه‌های مولانا علاقه‌مند کند.

تاکنون دو دفتر از این کتاب صوتی به بازار عرضه شده‌بود و به‌تازگی سومین دفتر از این مجموعه ارزشمند با صدای ساعد باقری به بازار عرضه شده‌است. این مجموعه به همت انتشارات نیستان منتشر شده‌است.

ساعد باقری، شاعر برجسته معاصر و سراینده سرود ملی ایران است که طی سال‌های ۱۳۷۲ تا ۱۳۷۴ مدیریت اداره‌کل موسیقی و سرود صداوسیما را به‌عهده گرفت. او در سال ۱۳۸۳ مجددا با عنوان رئیس شورای شعر و عضو شورای عالی شعر وارد مرکز موسیقی و سرود صداوسیما شد. کتاب «مدیر باش، رئیس» آخرین اثر مکتوب منتشرشده از ساعد باقری است که در اسفندماه سال ۱۳۹۴ رونمایی شد. بسیاری از اشعار او در تولید آلبوم خوانندگان مطرح کشور چون عبدالحسین مختاباد، علیرضا افتخاری، حسام‌الدین سراج و محمد اصفهانی مورد استفاده قرار گرفته‌است.

انتشارات نیستان به مدیریت سیدمهدی شجاعی مدت‌هاست که با انتشار آثار خواندنی توانسته در سبد مطالعاتی علاقه‌مندان به کتاب جای مناسبی برای خود دست‌وپا کند. همچنین یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های این انتشارات در این سال‌ها، انتشار کتاب‌های صوتی بوده و این مجموعه نیز در ادامه دغدغه مدیران ارشد این انتشارات به بازار عرضه شده‌است. نسخه‌های صوتی «تاریخ بیهقی»، «قابوس‌نامه»، «سیرالملوك»، «بوستان سعدی»، «گنجینه‌الاسرار» و ... بخشی از کتاب‌های صوتی تولیدشده در انتشارات نیستان است. علاوه‌بر این مجموعه که به خوانش کتب کهن ادبیات فارسی اختصاص دارد، تعدادی از رمان‌ها و داستان‌های کوتاه نویسندگان داخلی و خارجی نیز در این انتشارات، شنیدنی شده‌اند و می‌توان به‌راحتی با مراجعه به سایت‌های ارائه کتاب‌های صوتی به این مجموعه عظیم دسترسی پیدا کرد.